

”Einstürzende Neubauten (betyder ungefär Kollapsande nybyggen)” – om exakthet och gardering vid icke-professionell översättning av enstaka ord och uttryck

---

Ulf Norberg
Tolk- och översättarinstitutet
Stockholms universitet

Non-professional translations (here in the sense of translations done by a person who has not received training as a translator and does not work as one) can be assumed to differ notably from professional translations in several ways. One is the use of hedging markers before translated words or expressions to indicate that the proposed solution is not a completely accurate rendering. This paper compares the use of the marker "betyder ungefär" (Swedish for "roughly translated"; literally: "means roughly") in non-professional translations, illustrated by examples from Swedish Wikipedia-sites and the website of the Swedish quality newspaper Dagens Nyheter, and professional translations of EU texts. In a concluding discussion the use of hedging markers is related to different models of translation ethics.

Nyckelord: icke-professionell översättning, översättningsetik, garderingsmarkörer

1 Inledning

Icke-professionell översättning, här definierat som översättning utförd av en person som inte har någon översättarutbildning och inte översätter yrkesmässigt, har alltid funnits. Bland textsorter som fortfarande ofta översätts av icke-professionella märks t.ex. turistbroschyrer, restaurangmenyer och bruksanvisningar, vilka i översatt form ibland associeras med undermålig kvalitet. Under de senaste åren har icke-professionella översättningar av flera anledningar blivit allt vanligare. Publiceringsmöjligheterna på internet har ökat lavinartat. Allt omfångsrikare och mer lättanvända elektroniska hjälpmedel i form av t.ex. ordböcker och encyklopedier har förenklat översättandet. De senaste versionerna av det lättanvända maskinöversättningsverktyget Google Översätt – som ger i många fall begripliga översättningar – har betytt mycket för lekmanöversättaren som här kunnat få ovärderlig input. För översättning som aktivitet står ju i det stora hela öppen för vem som helst.

Parallellt med detta har även forskningsintresset runt icke-professionell översättning ökat under senare tid, manifesterat genom konferenser och samlingsvolymmer där man

fokuserat på olika aspekter av fenomenet, t.ex. dess relation till professionell översättning, icke-professionella översättares nätverksbyggande och organisation m.m. En aspekt av icke-professionell översättning som hittills inte tagits upp särskilt ingående är den etiska, d.v.s. lekmannaöversättarens förhållningssätt till sin översatta text.¹ Detta, och i synnerhet hur synen på exakthet resp. gardering manifesteras i icke-professionella översättningar diskuteras i denna artikel.

Gardering definieras här som en strategi som används av översättaren för att signalera att den valda översättningen inte är (helt) exakt. Det sker i icke-professionella översättningar ofta med uttryck som ”betyder ungefär ...” eller bara ”(ungefär: ...)” vilka anger att det här rör sig om en inexakt översättning.² Emellertid kan markörerna även användas för mer exakta översättningar, vilket kommer att visas nedan. Ett exempel på detta är namnet ”Kollapsande nybyggen” i artikelns överskrift (översatt på svenskspråkiga Wikipedia från tyskans *Einstürzende Neubauten* (14.03.11); namn på en tysk musikgrupp). Detta är ett fall där översättningen ur olika synvinklar skulle kunna uppfattas som tämligen exakt vid en jämförelse med källtexten, vilket dock uppenbarligen inte textförfattaren gjort, då denne infogat garderingsmarkören ”betyder ungefär” framför namnet.

I detta fall torde ordet ”ungefär” naturligtvis förebygga kritik, det blir med det helt enkelt svårare för läsare att hävda att namnet är felöversatt. Detta är den enklaste möjligheten att reservera sig för att man kan ha gjort en felöversättning, och utgör alltså en gardering mot möjliga invändningar mot ens översättning. På så sätt minskar man alltså sitt eget ansvar för det översatta.

Eller har detta med en medvetenhet från översättarens sida om att man inte är en professionell aktör att göra? Med garderingsmarkören kan den icke-professionelle översättaren nämligen också accentuera översättningssvårigheterna vid vissa ord (inte minst om de är på ”okända” eller ”svåra” språk, t.ex. latin, hebreiska, kinesiska). Härigenom visar

---

¹ Däremot har etik i översättning allmänt diskuterats utförligt i t.ex. Berman (1984), Pym (1992, 1997, 2001) och Chesterman (1997, 2001).

² Att en översättning är (speciellt) exakt, brukar därmed praktiskt tagit aldrig anges.

man också (andra lekmän) att översättning inte är något enkelt övertagande av ord som alla står i 1:1-förhållande till varandra, utan en komplex aktivitet som kräver försiktighetsåtgärder (nämligen garderingar). Och därigenom tar man ansvar för att inte ”lura” läsare att tro att en viss översättning av ett ord eller uttryck är ”exakt”.

Frågorna som aktualiseras är många, men kan inte till fullo besvaras inom ramen för denna artikel, som endast har till syfte att visa på hur synen på exakthet och gardering kommer till uttryck i ett antal nätbaserade översättningar av enstaka ord och uttryck genom den ovan nämnda markören ”betyder ungefär”. Exempel hämtas från sajterna sv.wikipedia.org (svenskspråkiga Wikipedia) och dn.se (Dagens Nyheters webbplats). Dessutom görs avslutningsvis en jämförelse med professionell översättning, här genom exempel från EU-texter (hämtade från svenskspråkiga eur-lex.europa.eu).

2 Garderingsmarkörer och deras roll inom olika etiska konceptioner av översättning

Garderingar kan betecknas som ett slags evalueringar i och av texter. Deras främsta funktion består normalt av att skapa och upprätthålla relationer mellan författare och läsare (Thompson & Hunston 2001: 10). Förbehållen som uttrycks med garderingar kan vara närmast kodifierade som vid akademiska texter där garderingar är ytterst centrala och ofta används mer för att uttrycka att påståenden ännu inte är upptagna av diskursgemenskapen än att signalera osäkerhet angående deras sanningshalt (ibid; Myers 1989). Då evaluering också kan ha funktion av att reflektera aspekter av författarens (eller dennes skrivgemenskaps/kulturs) värdesystem samt att organisera texten (Thompson & Hunston 2001: 6), kan garderingar rikta sig åt olika håll.

I det här aktuella fallet rör det sig om garderingsmarkörer som framför allt används för att relativisera det semantiska innehållet av en efterföljande översättning, men som konnotativt också kan sägas uttrycka författarnas inställning till både översättning i allmänhet och det översatta ordet eller uttrycket.

Hur har man då sett på garderingar inom olika etiska konceptioner av översättning? Svaret tycks skilja sig åt mellan olika etiska modeller. Chesterman (2001) utkristalliserar fyra modeller av översättningsetik: representationsetik, serviceetik, kommunikationsetik och normbaserad etik; var och en baserad på idéer som vunnit genomslag inom översättningsforskningen och fokuserande på olika etiska värden (*values*). Representationsetiken, som handlar om översättning som representerande något, fokuserar på värdet sanning. Exakthet handlar då om representation av källtexten (eller av dess intention, eller ytterst av dess kultur), och garderingars roll kan då sägas bli att ge läsaren en bättre möjlighet att bedöma representationens grad. Inom serviceetiken, som ser på översättning som en serviceaktivitet riktad i första hand mot en uppdragsgivare, ses exakthet i förhållande till det rådande översättningsuppdraget, och garderingars roll blir då att relativisera graden av uppdragets uppfyllande. Inom kommunikationsetiken, där översättning handlar om kommunikation med den Andre, fokuseras på förståelse och exaktheten kan då sägas handla om graden av ömsesidig förståelse. Den kan förstås också behöva garderas. Inom den normbaserade etiken, där översättning handlar om att uppfylla förväntningar på texter, ses exakthet i förhållande till normernas räckvidd, och garderingars roll blir att uttrycka icke-kompatibilitet med de normer som tjänat som riktmärken i den aktuella situationen.

Chesterman (2001) ser brister hos alla etikmodeller, bl.a. genom att de var och en är fokuserade på bara ett etiskt värde, och söker därför istället efter ”a professional ethics of translation” (2001: 145) där olika dygder (*virtues*) står i centrum. Som viktiga sådana ser han rättvisa (*fairness*), i form av att man som översättare förpliktar sig att söka lösningar på ett opartiskt sätt, sanningsenlighet (*truthfulness*), dvs. att vara så sann som möjligt i sitt översättningsarbete och tillförlitlighet (*trustworthiness*), dvs. att kunna visa sig pålitlig i olika situationer, t.ex. genom att kunna motivera valda översättningslösningar.

Icke-professionella översättare omfattas per definition inte av alla aspekter av en sådan här professionell etik. Icke-professionella torde visserligen vara i hög grad intresserade av att i översättningshänseende kunna stå för rättvisa och sanningsenlighet. Däremot torde de skilja ut sig något från de professionella när det gäller tillförlitlighet, eftersom

de inte ingår i ett kommunikationssammanhang med andra yrkesöversättare som de professionella gör. De har inte något "ansikte" (Goffman 1967) att försvara på samma sätt som professionella översättare. Eftersom de inte tillhör översättarskrået torde de inte uppleva att de har någon förpliktelse att uppfylla professionella normer. När det gäller markörer för angivelse av exakthet och garderingar torde de icke-professionella därmed inte uppleva någon anledning att beakta tilliten till översättarskrået i sin översättning.

3 Exempel

Som omnämndes i avsnitt 1 kommer här ett antal exempel på översättningar av enskilda ord och uttryck (i annars originalskrivna texter) på sajterna sv.wikipedia.org (svenskspråkiga Wikipedia) och dn.se (Dagens Nyheters webbplats) att diskuteras, vilka föregås av garderingsmarkören "betyder ungefär". Sajterna är valda så att den förstnämnda har i huvudsak icke-professionella skribenter som inte heller är professionella översättare, medan den andra kännetecknas av professionella skribenter, vilka dock inte heller är professionella översättare. Dessutom kommer avslutningsvis några exempel från den svenskspråkiga sajten eur-lex.europa.eu att visas, vilka ger ett kontrollmaterial från professionella översättningar (då alltså inte från i övrigt originalskrivna texter).

Wikipedia är som bekant ett nätbaserat uppslagsverk som vem som helst är välkommen att bidra till. Wikipedia finns i ett stort antal språkversioner, och även om det kan anses självklart att det översätts mycket mellan dem, samt att information bearbetas och kulturanpassas, så torde mycket dock också vara originalskrivet. De fall som kommer att beskrivas här torde komma från i huvudsak originalskrivna text, där översättningen bör vara utförd av någon av skribenterna.³

En sökning på uttrycket "betyder ungefär" på sv.wikipedia.org (14.03.11) gav hela 407 träffar, varför Wikipedia nog får betraktas som en av internets högborgar för ungefärliga

---

³ Detta ligger i många fall nära att anta eftersom det här rör sig endast om översättning av enstaka ord eller uttryck, vilket antagligen i många fall verkar görligt. Dessutom torde det vara mycket svårt att hitta, alt. högst olönsamt att anlita, yrkesöversättare för så korta "textmassor".

”Einstürzende Neubauten (betyder ungefär Kollapsande nybyggen)” – om exakthet och gardering vid icke-professionell översättning av enstaka ord och uttryck

översättningar. Många exempel rör översättningar av namn och kulturella begrepp, och i en hel del fall får de följande översättningarna betraktas som förhållandevis exakta, t.ex. i flera av de här följande:

- (1) Custos Pecuniae (CP), är latin och **betyder ungefär** ’pengarnas väktare’, är benämningen på kassören i Kuratorskonventet i Uppsala.
- (2) Eilan Donan (**betyder ungefär** Donans ö på skotsk gaeliska) ...
- (3) Namnet The Postal Service, som **betyder ungefär** ”Postverket”, ...
- (4) Ölletober **betyder ungefär** ölsejdeln. Festivalen äger rum i Leisi på norra delen av Ösel i slutet av juli.
- (5) Frasen a capriccio är italienska och **betyder ungefär** ”ur fantasin”.
- (6) (Sault Ste. Marie, Ontario) Namnet **betyder ungefär** Saint Marys forsar.
- (7) Namnet Rednex kommer från det amerikanska uttrycket ”redneck” som **betyder ungefär** ”lantis” (från södra USA).

I flera av de ovanstående fallen står det översatta ordet eller uttrycket inom citations-tecken. Detta kan antagligen tolkas på flera sätt här. Att det skulle uttrycka en (viss) distansering från översättningen är självklart möjligt, men långt ifrån säkert.

Exempel som skulle kunna ses som i en djupare innebörd ungefärliga är de som av Wikipediaskribenterna ges flera översättningar:

- (8) Ordet billabong förekommer i folkvisan Waltzung Matilda och **betyder ungefär** vattenhål, damm eller pool.
- (9) Padjelanta heter Badjeländda på lulesamiska, och **betyder ungefär** ”högre landet” eller ”övre landet”.

I dessa fall kan man tänka sig att föreställningen är att alla orden krävs för att i svensk översättning omfatta det främmande ordet. Fler ord skulle då ge en bättre förklaring.

En google-sökning på sajten dn.se (14.03.11) efter uttrycket ”betyder ungefär” ger exempel av ett i genomsnitt något annorlunda slag:

- (10) Dictablanda **betyder ungefär** ”light-diktatur”, och filmen beskrivs som en skruvad komedi ...
- (11) Flickan, som i pressen döptes till ”Baby Tshepang”, som **betyder ungefär** Känn hopp, vårdades länge på sjukhus ...

- (12) Ordet robot kommer från tjeckiskans robota, som **betyder ungefär** tungt, monoton, påtvingat.
- (13) ”Pibil” är ett ord från Mayaspråket och **betyder ungefär** ”steka under jorden”, och innebär helt enkelt en eldgrop där ved eldas ...
- (14) Shintoismen – som **betyder ungefär** ”gudarnas väg” – är närmast ett slags naturkult, ...
- (15) Och så passande, Roque Nublo **betyder ungefär** ”molniga klippan”.

Till sist ska här exempel från eur-lex.europa.eu, en sökmaskin för officiella (juridiska) EU-texter, anföras. En google-sökning (21.04.11) ger vid handen endast tre belägg för ”betyder ungefär” bland texter som till stor del torde ha författats av professionella översättare. Beläggen återges här:

- (16) Hon föreslår i stället termen "διαδικτυακό"; vilket **betyder ungefär** internetrelaterad, och hon använder denna term i den grekiska versionen av yttrandet. [Denna ändring påverkar inte den svenska versionen. Ö.a.]
- (17) Den nationella domstolen vill i huvudsak veta om att ”enbart underrätta ... kommittén om att en bestämmelse i den nationella lagstiftningen har antagits” kan utgöra ”samråd” med rådgivande kommittén för mervärdesskatt i ett fall där kommittén endast ”konstaterar” det, och vad följderna av ett samråd efter att rättsakten i fråga har antagits blir, om det blir någon följd. [Övers. anm.: begreppet ”prend acte” (”takes note” i engelsk översättning) är svåröversatt men **betyder ungefär** att mottagaren erkänner att den har tagit del av något och att vissa förföreskrifter har iakttagits. Begreppet översätts i detta förslag av praktiska skäl med uttrycket ”konstaterar”.]
- (18) Kännetecknande för en kyckling av detta slag är alltså inte bara att det är fråga om ett djur som fötts upp fram till könsmognaden (tupp) på huvudsakligen spannmål som den fått plocka från marken (verbet ruspare **betyder ungefär** sprätta, plocka från marken), utan även att den fått växa sakta och gå och sprätta relativt länge i sitt liv.

I de två första utdragen kan en särskilt tydlig skillnad jämfört med Wikipedia-exemplen iaktas. Översättarna är tydligen beredda att använda uttrycket ”betyder ungefär” endast i ”nödfall” och med egna efterföljande anmärkningar.

4 Diskussion

Ovan visades att den ungefärlighet som angavs med formuleringen ”betyder ungefär” kunde variera väsentligt mellan olika Wikipedia-artiklar. Påfallande var att uttrycket i vissa fall tycktes kunna användas vid förhållandevis exakta översättningar (då starkt fokuserande värdet sanning). På sajten dn.se var exemplen i större utsträckning mer inbäddade och delvis också mer verkligt ungefärliga. Det skulle kunna tolkas så att DN-

”Einstürzende Neubauten (betyder ungefär Kollapsande nybyggen)” – om exakthet och gardering vid icke-professionell översättning av enstaka ord och uttryck

journalisterna, professionella skribenter men inte professionella översättare, uppfattar markören som att den i och för sig är acceptabel att använda för dem, men att den bör kontextualiseras för att inte minska textens verkningskraft. Bland EU-texterna existerade uttrycket knappast alls, vilket kan tyda på att uttrycket ”betyder ungefär” används mer sparsmakat inom professionell översättning. En anledning kan vara att formuleringen mycket tydligt signalerar att en bra lösning inte hittats av översättaren, och den torde därmed inte stå i samklang med professionella normer där det förväntas att översättaren inte ger upp utan gör efterforskningar för att ta reda på vad också okända ord och uttryck betyder. En uppdragsgivare vill sällan ha ”ungefärliga” översättningar. Tänkbart vore att dessa markörer i professionell översättning motsvaras av uttryck som ”motsvarande” eller ”kan jämföras med”. Dessa kan ses som mer kompatibla med den professionella etiken som accentuerar tillförlitlighet i högre grad.

Litteratur

- Berman, Antoine (1984). *L'épreuve de l'étranger: culture et traduction dans l'Allemagne romantique*. Paris: Éditions Gallimand.
- Chesterman, Andrew (1997). *Memes of Translation. The Spread of Ideas in Translation Theory*. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins.
- Chesterman, Andrew (2001). ”Proposal for a Hieronymic Oath”. *The Translator* 7 (2), 139–154.
- Goffman, Erwing (1967). *Interaction Ritual. Essays in Face-to-face Behavior*. Random House.
- Myers, Greg (1989). ”The Pragmatics of Politeness in Scientific Articles”. *Applied Linguistics* 10, 1–35.
- Pym, Anthony (1992). *Translation and Text Transfer*. Frankfurt am Main
- Pym, Anthony (1997). *Pour une éthique du traducteur*. Arras: Artois Presses Université.
- Pym, Anthony (2001). ”Introduction. The Return to Ethics in Translation Studies”. *The Translator* 7 (2), 129–138.
- Thompson, Geoff & Susan Hunston (2001). ”Evaluation: An Introduction”. I: Susan Hunston & Geoff Thompson (red.). *Evaluation in Text. Authorial Stance and the Construction of Discourse*. Oxford.

Undersökta webbplatser

- dn.se (Dagens Nyheter) [Citerat 14.03.2011].
- eur-lex.europa.eu (Ingång till EU-rätten) [Citerat 21.04.11].
- sv.wikipedia.org (svenskspråkiga Wikipedia) [Citerat 14.03.11].